

Autors del Quadern: **Pere Ortega**, historiador i investigador sobre pau i desarmament del Centre Delàs, i **Juan Sebastian Gómez**, llicenciat en Ciències Polítiques i membre del Centre Delàs.

Edita: Justícia i Pau
Novembre 2010

Rivadeneyra 6, 10è
08002 Barcelona
Tel. 93 317 61 77
Fax 93 412 53 84
justiciaipau@justiciaipau.org
www.justiciaipau.org

www.centredelas.org
info@centredelas.org

Amb el suport de:

ISBN: 978-84-614-4868-5
DL: B-22938-1998

Grafisme+impressió amb la col·laboració
de la Fundació Tam-Tam · 93 218 92 39
Il·lustració de portada: Joan Sanz

ÍNDEX

El Centre d'Estudis per a la Pau J.M. Delàs	5
Presentació	7
1. L'intervencionisme actual d'Estats Units	8
1.1 El Pla Colòmbia	9
1.2 Les bases militars d'EUA a Amèrica Llatina	11
1.3 El Comando Sud	12
1.4 La IV Flota	13
1.5 La seguretat regional i el Pla Puebla Panamà	14
1.6 La Iniciativa Mèrida	15
2. La despesa militar a Amèrica Llatina	16
2.1 La ineficiència de la despesa militar	19
3. El comerç d'armes internacional a Amèrica Llatina	20
3.1 Les exportacions d'armes de la Unió Europea a Amèrica Llatina	21
3.2 El comerç d'armes de l'Estat espanyol a Amèrica Llatina	23
4. Els índexs de militarització dels països d'Amèrica Llatina	29
5. Perills i amenaces per la pau	41
6. Annex	43

CENTRE D'ESTUDIS PER LA PAU J.M. DELÀS

El Centre d'Estudis per la Pau J.M. Delàs, de Justícia i Pau, va néixer l'any 1999 com a resultat del treball desenvolupat des de 1988 per la Campaña Contra el Comerç d'Armes (C3A) i funciona com un Centre d'Investigació sobre temes relacionats amb el desarmament i la pau a l'Estat espanyol.

El Centre té com a missió el foment d'una cultura de pau i la construcció d'una societat desarmada i per això es dedica a fer recerca i sensibilitzar sobre els efectes perversos de les armes i el militarisme. Combina el treball d'estudi i publicació amb la difusió i mobilització social al voltant dels efectes negatius del militarisme, entre ells la despesa militar, la R+D militar, la fabricació i el comerç d'armes, les forces armades, les missions militars a l'exterior en que participa l'Estat espanyol.

El Centre d'Estudis per la Pau rep el nom de J.M. Delàs, en record de Josep Manuel Delàs, que va ser president de Justícia i Pau de Girona i abans comandant de l'exèrcit a la reserva i membre de la UMD (Unió Militar Democràtica). Encara que, per sobre de tot, Josep Manuel Delàs va ser un pacifista rellevant que dedicà l'última etapa de la seva vida a la ferma defensa de la pau.

El Centre d'Estudis per la Pau J.M. Delàs és col·laborador del Stockholm International Peace Research Institut (SIPRI) i forma part de European Network Against Arms Trade, ENAAT, (Xarxa Europea Contra el Comerç d'Armes), l'Asociación Española de Investigación para la Paz (AIPAZ) i la International Action Network on a Small Arms (IANSA).

MILITARISME¹ A AMÈRICA LLATINA

PERE ORTEGA I JUAN SEBASTIÁN GÓMEZ

PRESENTACIÓ

A Amèrica Llatina s'està produint un procés de transformació política molt important respecte al seu passat recent, tant, que és sens dubte el continent on s'estan produint més canvis de règims conservadors i dictadures militars cap a democràcies més participatives i socials. Argentina, Bolívia, Brasil, Equador, Paraguai, Uruguai i Veneçuela han experimentant canvis polítics de transformació social, produïts gràcies a grans mobilitzacions socials populars i que han obert processos polítics democràtics amb participació de la ciutadania, processos que obren l'esperança que s'avanci a superar les pobresa en què estaven immersos aquests països.

Però aquestes esperances de superar l'endarreriment social que patien té en el militarisme un perill que frustri les esperances de canvi. Aquest treball va destinat a posar l'alerta en el creixent militarisme que està sofrint el continent i advertir que aquest fet pot frenar el desenvolupament econòmic i social, alhora que pot obrir la porta a nous conflictes armats.

Parlar de militarització, dins del context llatinoamericà, es parlar de les innombrables intervencions i agressions militars efectuades pels Estats Units en gairebé tots els països del continent americà. Com també, del pes excessiu que els militars han jugat en la política interna del continent mitjançant cops d'estat i instaurant dictadures militars. Però al

1. Per «militarisme» els autors entenen un sistema de valors que justifica l'ús de la força amb intencions bèl·liques, alhora que també és una perversió del fet militar quan pren unes dimensions excessives en la vida política nacional o internacional.

costat d'aquests dos fets, també existeix una altra realitat, la militarització interna que els propis governs de la regió porten a terme i que, en els darrers anys, està agafant unes proporcions importants. Aquesta militarització prové de dos subjectes diferents. Un, del pes específic que els militars encara juguen en les polítiques internes dels diferents estats, i que comporta privilegis convertint-los en un poder fàctic que condiciona i segresta la política dels governs. I un segon, que té el seu origen en els pressupostos militars dels estats, els quals en els darrers anys han augmentat de manera vertiginosa. L'increment de la despesa militar s'ha traduït en una millora dels aparells de les forces armades, i molt especialment en importants compres d'armament, fins al punt que avui Amèrica Llatina és una de les regions mundials on arriba més armament, que frena el desenvolupament del continent i obre el camí a tensions i possibles conflictes.

1. L'INTERVENCIONISME ACTUAL D'ESTATS UNITS

8

La política exterior d'Estats Units dirigida a Amèrica Llatina i el Carib continua avui, com ho va ser en el passat, dirigida a exercir un indissimulat control sobre les polítiques internes dels països de la regió. I busca, com es desprèn dels diferents documents que regulen la seguretat i la defensa d'EUA, preservar els seus interessos polítics en el continent, alhora que determina la política interna de tots els països. Malgrat que, si es comptabilitza la presència material d'efectius militars en les diferents bases i instal·lacions existents, aquests no sobrepassen el nombre de 2000 soldats. Aquest reduït nombre de forces és degut a la proximitat d'EUA amb els seus veïns del sud, la qual cosa no fa necessari desplaçar excessius soldats pel continent, doncs ja disposa de grans bases militars en el propi territori per donar cobertura sobradament a possibles intervencions en tot el continent, i només li calen algunes bases i petites instal·lacions estratègicament repartides per la regió.

Bases que es compaginen amb tot un entramat d'organitzacions i plans dirigits al control i vigilància de tot el continent iberoamericà. Des de la tristament famosa Escola de les Amèriques (SOA), ubicada en Fort Benning, Georgia, denominada des de 2001 «Institut de l'Hemisferi Occidental per a la Cooperació de Seguretat». Escola que propagà la nefasta Doctrina de Seguritat Nacional ensinistrant als militars que després encapçalarien les dictadures dels anys 70 i 80. I que en els 59 anys ha

entrenat a més de 60.000 militars llatinoamericans en tècniques de contrainsurgència, formació de franc tiradors, comandament i guerra psicològica, intel·ligència militar i tàctiques d'interrogatori. Fins a altres més actuals posades en marxa per la lluita contra el narcotràfic i la lluita contra el terrorisme. Per una banda, el Pla Colòmbia; per un altra, el Comando Sud i la IV Flota que tenen la missió de controlar tota Amèrica Llatina i el Carib. També el Pla Puebla Panamà dirigit a protegir la regió de centre Amèrica, de Mèxic a Panamà, considerada d'alt valor estratègic, doncs per aquesta regió transiten les relacions d'EUA amb la resta del continent llatinoamericà. I per últim la Iniciativa Mèrida, un pla de 2008 subscrit amb Mèxic i la resta de països de centre Amèrica per a combatre el narcotràfic i el crim organitzat. Tots els quals a continuació es detallen.

1.1 El Pla Colòmbia

Colòmbia és un dels països que més diners rep dels Estats Units per a projectes militars o de seguretat. En aquest sentit, és el país que destaca com el més fort aliat dels EUA en sud-amèrica. Colòmbia és l'únic país del continent que va donar suport a la invasió de les tropes nord-americanes i aliades a l'Iraq i Afganistan. El Pla Colòmbia va sorgir en el context d'un estat que, després del fracàs de les converses de pau de San Vicente del Caguán (1998), es trobava atrapat per l'enfortiment de les guerrilles FARC. Per això rep el suport unànime dels EUA a través del més ambiciós pla de cooperació militar mai abans destinat a una nació llatinoamericana. El Pla va ser concebut com un esforç per a la lluita contra el narcotràfic i el terrorisme. S'emmarcava enmig d'unes estretes relacions entre els presidents Bill Clinton i Andrés Pastrana, que posteriorment es van enfortir més entre George W. Bush (2000) i Álvaro Uribe (2002). Aquest últim va comptar amb enormes recursos provinents del Pla per a la gestació i desenvolupament del que va denominar de «Seguretat Democràtica», al costat d'altres dos importants pilars: la «Confiança Inversionista» i la «Cohesió Social».

Dintre de la seva política de seguretat democràtica, destacava un immens projecte o ofensiva militar, que incloïa el desenvolupament del Pla Patriota. Una ingent ofensiva militar que buscava acabar amb els grups guerrillers i restablir l'ordre en nombroses zones rurals del sud del país, on es van enviar 12.000 soldats de forces especials als departaments de Putumayo, Guaviare, Meta i Caquetá.

Entre els anys 2000 i 2005, el Pla Colòmbia va rebre 2.800 milions de dòlars, encara que les ajudes des del Departament de Defensa a Colòmbia es van estimar en 4.500 milions de dòlars. En el 2005, l'Administració Bush va demanar fons addicionals al Congrés per al Pla de 463 milions de dòlars a través de l'ACI, i 90 milions de dòlars més a través del FMF. El Pla compta principalment amb el suport del programa del govern d'EUA anomenat Andean Counterdrug Initiative (ACI) o Iniciativa Andina Contra les Drogues, i rep assistència del Foreign Military Financing (FMF) o Finançament per a Forces Militars Estrangeres del Department of Defense's central counternarcotics account o Compte Central Antinarcòtics del Departament de Defensa dels Estats Units. La participació i influència de les agències d'intel·ligència i seguretat dels EUA, a través d'aquests acords de cooperació militar, han convertit Colòmbia en el tercer receptor d'ajuda econòmica militar en el món, després d'Israel i Egipte.

El Pla Colòmbia ha donat, a dia d'avui, uns resultats catastròfics, perquè amb l'excusa d'acabar amb el cultiu de la coca s'ha expulsat 180.000 camperols de les seves terres, provocant desplaçaments pel país, i molts altres refugiats a Equador i Veneçuela, agreujant les tensions amb Colòmbia. I encara avui, no passa setmana sense que es coneguin nous assassinats i expulsions de camperols en la guerra bruta que practiquen els paramilitars en benefici de terratinents dedicats a la ramaderia i el cultiu de la palma africana per produir agrocombustible. Terratinents que han estat els principals beneficiaris d'aquest Pla, ja que han acabat ocupant grans extensions abans en mans dels camperols. En deu anys la producció de palma ha passat de 145.000 hectàrees a 300.000. Mentrestant, en els dotze anys transcorreguts des de l'inici de la pretesa lluita d'eradicar la coca, aquest cultiu continua sent una de les principals fonts d'ingressos de les parts enfrontades i el principal producte que engreixa el PIB colombià.

Llavors cal preguntar-se: de què han servit els més de 7.300 milions de dòlars d'ajudes d'EUA per al Pla Colòmbia? Doncs han servit per armar les forces armades colombianes, com ho testifica el pressupost militar, que ha passat de 3.431 milions de dòlars l'any 2000 a 10.055 milions el 2009. I és prudent suposar que el nou acord militar seguirà el mateix camí, així els 465 milions de dòlars que enguany (2010) el govern de Barack Obama acaba d'entregar serviran per continuar augmentant l'ajuda militar d'EUA. Aquests fets frenen el necessari procés de pacificació del conflicte de Colòmbia, són factors que desestabilitzen el país i la regió i obren el camí a futurs nous enfrontaments entre països.

1.2 Les bases militars d'EUA a Amèrica Llatina

Si alguna cosa crida més l'atenció en l'anàlisi sobre les característiques i desenvolupament militar en la regió, són les nombroses bases militars nord-americanes existents de punta a punta del continent. De les més de 700 bases i punts d'operacions militars amb què Estats Units compta en el món, prop d'una vintena són a Amèrica Llatina. La llista l'encapçala Colòmbia, amb set bases i dues instal·lacions utilitzables de diversos tipus i característiques repartides per tota la seva geografia. Les bases de: Cartagena (sobre el Mar Carib), Larandia (en el departament de Caquetá, al sud del país), Tolemaida i Palanquero (a Cundinamarca, en el centre), Màlaga (a la regió del Pacífic), Apiay (en el departament de Meta), Malambo (a l'Atlàntic), i altres de les quals ja disposava, com Tres Cantons (a l'Amazònia colombiana).

A totes aquestes bases s'ha d'afegir una nova base militar que està en construcció al nord de Colòmbia, en el departament de la Guajira, en la frontera colombiana veneçolana. Aquesta base comptarà amb la participació de soldats nord-americans (de 800 a 1.000), i a més seran activats sis batallons d'aviació, dos també a la frontera amb Veneçuela, en el conveni militar subscrit entre el govern d'Álvaro Uribe i Estats Units.

En la resta del continent, destaquen com a bases o instal·lacions de cooperació militar: la base de Mariscal Estigarribia, a Paraguai (acord signat el maig de 2005); les bases de Iquitos i Nanay, a Perú; la base Soto Cano, a Hondures (on va aterrar l'avió que va treure a l'expresident Manuel Zelaya després del cop d'estat); la base Libèria, a Costa Rica; la base de Comalapa, a El Salvador; les bases Regna Beatriz Aruba i Hatos, a Curaçao, en les Antilles holandeses, per al trànsit i transport de les seves aeronaus i tropes; a més compta amb instal·lacions militars a Panamà; les bases permanents amb important presència militar a Puerto Rico i Guantànamo (Cuba), i alguna petita instal·lació militar, però molt útil, com a l'aeroport d'Antigua (Guatemala), que utilitza com a base aèria per fer escales.

El país que ha viscut una constant presència militar nord-americana és Haití, aquest petit país caribeny que destaca per ser un dels més pobres i degradats del planeta. Després del terratrèmol esdevingut al febrer de 2010, que va deixar prop de 300.000 morts, la presència militar nord-americana va incrementar la ja existent amb dues unitats d'aire i terra i actius de suport de 2.000 marines cadascuna, denominades

Expeditionary Units. Segons fonts oficials citades per diversos mitjans de comunicació (vegeu *Euronews*), Washington pretén enviar entre 9 i 10 mil soldats, a més d'uns altres 2.000 marines, a Haití per conformar una presència del voltant de 20.000 militars a l'illa, amb una considerable capacitat de mobilitat aèria, marítima i terrestre.

1.3 El Comando Sud

No hi ha dubte de la històrica i contínua presència militar dels Estats Units en tota Amèrica Llatina i al Carib al llarg dels segles XIX i XX. De fet hi ha una creixent preocupació per la presència de la IV Flota nord-americana, reactivada el 2008 com a part d'un procés de reforçament de les operacions contra el tràfic il·legal de drogues i la lluita contra el terrorisme a Amèrica Llatina. No obstant això, la reincorporació d'aquesta flota i la seva assignació en aquesta zona no és més que un component de l'United States Southern Command (USSOUTHCOM) o Comando Sud. Aquesta agència interestatal, com es denomina oficialment, està composta per diversos comandaments, equips i unitats.

12

En primer lloc hi ha la U.S. Army South (USARSO) o Exèrcit Nord-americà del Sud, localitzat en Fort Sam Houston, Texas. L'USARSO inclou aviació, intel·ligència, comunicació i unitats de logística. Aquest exèrcit té, entre altres tasques, l'ajuda en cas de desastres nacionals i internacionals, però també la lluita contra el narcotràfic. Realitza exercicis en alta mar i dona assistència logística en projectes humanitaris i civils. L'USARSO té responsabilitats executives dintre del Comando Sud en la regió llatino-americana i del Carib. Per altra banda, hi ha el 12 AF (Air Forces Southern) localitzat en la base aèria Davis-Monthan Air Force Base, a Arizona. Aquesta unitat està encarregada del comandament i control de l'activitat aèria. A més, està proveïda de radars de vigilància conjunta, realitza transport aeri i dona suport al Comando Sud en suposades operacions humanitàries i de lluita contra el narcotràfic.

Altres components de gran importància dintre del Comando Sud són la U.S. Marine Corps Forces South (USMARFORSOUTH), establert a Miami, Florida, que comanda totes les unitats de marines designades al Comando Sud. Així mateix, l'*Special Operations Command South*, establert en la base Homestead Air Reserve Base, prop de Miami, té la funció de realitzar operacions de resposta ràpida i operacions especials per al Comando Sud.

Per altra banda, uns altres quatre elements d'aquesta enorme agència d'operacions militars són: el Joint Task Force Guantanamo, en la base naval de la badia de Guantánamo (Cuba), on es desenvolupen investigacions sobre crims de guerra de combatents enemics detinguts com a suposats terroristes en la guerra que desenvolupa EUA contra el terrorisme internacional. El Joint Interagency Task Force South, una força localitzada a Key West, Florida, que realitza tasques de monitoratge antinarcòtics, intel·ligència i detecció aèria i marítima contra el tràfic de drogues en el mar Carib, el golf de Mèxic i el Pacífic. El Center for Hemispheric Defense Studies (CHDS) o Centre d'Estudis Hemisfèrics, localitzat a Washington D.C., on es realitzen tasques d'educació, investigació i divulgació de coneixements en temes de defensa i presa de decisions en seguretat internacional amb militars i civils de l'hemisferi nord occidental. Finalment i no menys important, el Joint Task Force (Força de Tasca Conjunta), en la base aèria de Soto Cano a Hondures. Aquesta força té una gran importància per als interessos nord-americans en la regió, ja que, a més de comptar amb un gran complex a la base de Soto Cano, organitza exercicis i suports multilaterals de cooperació amb els països aliats, en assistència humanitària i civil, antinarcòtics, contraintel·ligència i assistència davant els desastres a Amèrica Central.

1.4 La IV Flota

Des d'abril de 2008, la IV Flota de l'armada d'EUA torna a patrullar per les aigües d'Amèrica Llatina, flota inactiva des de 1950. Aquest fet ha causat un profund malestar en la majoria de països de la regió, que veuen un retorn a les polítiques intervencionistes i de control d'EUA en el continent sud-americà, i també una agressió a les seves sobirania territorial i marítimes.

L'acord de reactivar la IV Flota, amb la missió de lluitar contra el terrorisme i el narcotràfic, va arribar, sospitosament, poc després de saber la decisió del govern de Rafael Correa, d'Equador, de no renovar el tractat que permetia a Washington utilitzar la base militar de Manta, la més important del continent sud-americà i que expirava el novembre de 2009 i deixava els EUA sense bases operatives a Amèrica del Sud.

La IV Flota és l'element més destacat del Comando Sud, denominada *U.S. Naval Forces Southern Command / U.S. 4th Fleet*. La IV Flota està

localitzada a la base naval de Mayport, Florida, composta de bucs, avions i submarins que realitzen tasques de vigilància Amèrica del Centre i del Sud. La IV Flota té una base de cooperació en seguretat a Comalapa, El Salvador, des d'on es dona suport a les operacions contra el narcoterrorisme. I ara, abril 2010, Perú ha donat permís perquè la IV Flota utilitzi els ports peruans, amb la qual cosa EUA disposa d'una nova plataforma militar a la regió.

Les operacions més importants realitzades per la IV Flota són: *CD Operations, Community Relations, Disaster Relief, New Horizons, PANAMAX, Teamwork South, SIFOREX i UNITAS*; totes realitzades en conjunt amb les forces armades dels diferents països aliats a la regió. En la seva majoria, aquestes tasques s'engloben en el que es denomina lluita contra el terrorisme i el narcotràfic, on destaca la cooperació de països com Xile, Perú, Brasil o Colòmbia. Cal remarcar l'operació *UNITAS*, en la qual van participar aproximadament 25.500 soldats, marines i guardacostes nord-americans amb 15 bucs diferents. Aquests exercicis realitzats anualment busquen estrènyer les relacions amb els aliats en la regió i conformar una força conjunta que vigili pels interessos i la seguretat de la regió.

14

Segons documents i fonts oficials, la presència d'Estats Units de punta a punta del continent americà amb un complex i massiu operatiu militar està sustentat en la responsabilitat de garantir la seguretat i el respecte per la democràcia i les seves institucions. I per altra banda, per la lluita contra el narcotràfic, el crim organitzat i el terrorisme.

1.5 La seguretat regional i el Pla Puebla Panamà

El Pla Puebla Panamà (PPP) va ser concebut l'any 2000, per iniciativa del llavors president de Mèxic Vicente Fox, com un espai polític d'integració, cooperació i diàleg multilateral entre els països d'Amèrica Central. El PPP comprèn els països de la regió mesoamericana, és a dir, Panamà, Costa Rica, Hondures, Nicaragua, El Salvador, Guatemala i Belize, i els estats mexicans de Campeche, Yucatán, Quintana Rosego, Xiapas, Tabasco, Oaxaca, Guerrero, Pobra i Veracruz. Posteriorment, el 2006, s'hi va incorporar Colòmbia.

Aquest extens territori està habitat 64 milions de persones, 28 en la part mexicana i 36 en la resta, la població de la qual es caracteritza, en la seva

major part, per tenir alts graus de pobresa, un baix nivell educatiu i elevats índexs d'atur. Població que viu un 48% en el camp, un 40% treballa en agricultura i un 18% és indígena. Amèrica Central és una regió que compta amb excel·lents terres de cultiu, amb plantacions extensives i una enorme riquesa en recursos naturals, com boscos i aigua. A més, és la segona regió del món amb major riquesa biogenètica, després de la Amazònia sud-americana. A part de l'agroexportació de cultius, com la banana, la regió centreamericana és rica en recursos estratègics, com petroli, gas natural i minerals no metàl·lics, mantells d'aigua subterrània i rius d'alt potencial hidroelèctric i boscos per a fusta.

Els objectius inicials del PPP eren l'enfortiment institucional, per aquesta raó es va articular amb el Sistema de la Integració Centreamericana (SICA), la gestió de projectes i incorporació de noves àrees prioritàries, com l'energètica i de seguretat. Per això s'han desenvolupat, entre altres coses, infraestructures que inclouen carreteres i ports, per estimular el creixement de la productivitat i la competitivitat.

Però el PPP va sorgir com una iniciativa d'Estats Units per a la protecció d'una regió que considera d'alt valor estratègic controlar. Amèrica Central és el canal pel qual transiten les relacions d'EUA amb la resta del subcontinent llatinoamericà. I, en el context de lluita contra el narcotràfic i el terrorisme que porta a terme EUA, a més dels considerables recursos naturals, és sens dubte una zona tàcticament rellevant per al present i futur de les relacions Nord Sud del continent americà.

1.6 La Iniciativa Mèrida

La Iniciativa Mèrida o Pla Mèrida és un tractat internacional de seguretat establert pels Estats Units subscrit amb Mèxic i els països d'Amèrica Central per combatre el narcotràfic i el crim organitzat. L'acord va ser activat per l'expresident George Bush el 30 de juny del 2008. El pla atorgarà a Mèxic 1.400 milions de dòlars per a la lluita contra el narcotràfic i el crim organitzat.

El Congrés d'EUA va aprovar un paquet de mesures d'ajuda amb un cost de 1.600 milions de dòlars que seran aplicats durant un termini de tres anys. Durant el primer any, la Iniciativa Mèrida va proporcionar a Mèxic 400 milions de dòlars en equip i entrenament. A més, inclou unes ajudes

addicionals de 65 milions de dòlars per a les nacions centreamericanes (Belize, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Hondures, Nicaragua i Panamà); el Congrés, posteriorment, també va incloure Haití i la República Dominicana en el conjunt d'Amèrica Central.

Els objectius específics d'aquesta iniciativa són: millorar els programes de les agències de seguretat en la vigilància dels territoris; dotar d'equipament i actius per donar suport a les agències de seguretat; lliurar noves tecnologies per enfortir la coordinació de les forces de seguretat i informació entre Mèxic i EUA; transferir tecnologies per augmentar la capacitat de Mèxic i els països centreamericans en matèria d'intel·ligència amb el propòsit de millorar l'ordre públic.

Entre les institucions nord-americanes que estan involucrades en la Iniciativa Mèrida hi ha el Departament d'Estat, el Departament de Justícia, el Consell Nacional de Seguretat, el Pentàgon, l'Agència Central d'Intel·ligència (CIA), l'FBI, l'agència antidrogues DEA. I per part de Mèxic: el Congrés de la Unió, la Secretaria de la Defensa Nacional, l'Armada de Mèxic, la Secretaria de Seguretat Pública, la Prefectura General de la República i el Centre d'Investigació i Seguretat Nacional.

16

El Pla ha estat blanc de nombroses crítiques per part d'analistes polítics i activistes socials, que adverteixen que aquesta iniciativa se situa en el context de criminalització de la lluita social i sindical. Adverteixen, així mateix, que la Iniciativa Mèrida reforçarà la guerra de baixa intensitat i la contrainsurgència contra els moviments socials, mentre que uns altres assenyalen un increment d'abusos contra els drets humans per part de les forces policials i militars. La qual cosa agreujarà la tensió en un context presidit per la guerra establerta entre les forces de seguretat i els grups de narcotraficants.

2. LA DESPESA MILITAR A AMÈRICA LLATINA

Però no tota la responsabilitat recau en «l'imperialisme» d'EUA, tan denunciat per les forces socials llatinoamericanes. També hi han greus responsabilitats internes que no són alienes, sinó dels propis governs de la regió. Perquè el fet de no saber detectar els defectes propis mentre es llancen crítiques a la ingerència exterior acaba passant factura i afectant la credibilitat dels projectes polítics interns.

En aquest sentit, analitzem el que diu el darrer anuari del SIPRI 2010,² on s'indica que les despeses militars del conjunt de països de Amèrica del Sud durant el període 2000-2009 augmentaren un 48%, fins arribar l'any 2009 a 52.951 milions de dòlars (Taula 1).

Les xifres d'Amèrica Central són també destacades, encara que una mica més moderades, i l'any 2009 la despesa militar va ser de 6.489 milions \$, amb un increment d'un 27% per al mateix període de 2000-2009.

Per separat cadascun dels països, es comprova que és Colòmbia, amb un 3,7% respecte del PIB, el país amb la despesa militar més alta. Això té

Taula 1. Despesa militar a Amèrica Llatina

DESPESA MILITAR COMPARATIVA 2000-2009 / % PIB					
País	Despesa militar milions \$ 2000	Despesa militar % PIB 2000	Despesa militar milions \$ 2009	Despesa militar % PIB 2008	% Variació despesa militar 2000-2009
Amèrica del Sud					
Argentina	2.201,00	0,80	2.608,00	0,80	18,5
Bolivia	208,00	1,90	268,00	1,50	28,8
Brasil	19.550,00	1,80	27.124,00	1,50	38,7
Colòmbia	4.766,00	3,00	10.055,00	3,70	111,0
Equador	534,00	1,70	1.821,00	2,80	241,0
Paraguai	125,00	1,10	140,00	0,80	12,0
Perú	1.504,00	2,00	1.502,00	1,10	-0,1
Uruguai	352,00	1,50	496,00	1,30	40,9
Veneçuela	2.563,00	1,50	3.254,00	1,40	27,0
Xile	3.835,00	3,70	5.683,00	3,50	48,2
Total	35.638,00		52.951,00		48,6

2. SIPRI Yearbook 2010, p. 214

País	Despesa militar milions \$ 2000	Despesa militar % PIB 2000	Despesa militar milions \$ 2009	Despesa militar % PIB 2008	% Variació despesa militar 2000-2009
Amèrica Central					
Costa Rica ¹	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Cuba ²	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Guatemala	295,00	0,8	175,00	0,40	-40,68
Hondures	51,40	0,5	105,00	0,80	104,28
Mèxic	4.066,00	0,6	5.490,00	0,50	35,02
Nicaràgua	40,30	0,8	41,7	0,70	3,47
Panamà ³	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
República Dominicana	241,00	0,7	272,00	0,60	12,86
El Salvador	153,00	0,9	134,00	0,50	-12,42
Total	5.087,70		6.489,70		27,56
1. Costa Rica no té despesa militar perquè no té exèrcit propi 2. No es disposa de dades sobre despesa militar de Cuba 3. No es disposa de dades sobre despesa militar de Panamà					

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del SIPRI Yearbook 2010

una explicació en el fet que Colòmbia viu un conflicte intern de dimensions de guerra civil amb dos grups guerrillers que controlen territoris, l'ELN i les FARC. Però, en canvi, no té justificació en els casos de Xile (3,5%) o Equador (2,8%), que no pateixen conflictes armats interns i en canvi tenen una despesa militar important.

Cal recordar que, segons informes de Nacions Unides sobre els estàndards internacionals en despesa militar, es recomana no superar l'1% del PIB; superar el 2% es considera una taxa de país militaritzat; i superior al 4% correspon a un país altament militaritzat. Segons aquests estàndards, a Amèrica del Sud solament Argentina i Paraguai són els països de la regió que es poden considerar no militaritzats, mentre que superen el 2%, com hem assenyalat, Colòmbia, Equador i Xile, i la resta oscil·len entre

l'1 i el 2%. En canvi, a Amèrica Central, tots els països tenen un índex per sota de l'1% del PIB, cosa que denota que els estats d'Amèrica Central destinen pocs recursos a l'àmbit militar, amb un clar retrocés respecte a dècades anteriors, quan hi hagué conflictes a Nicaragua, El Salvador i Guatemala.

I és que la despesa militar impulsa tot el cicle econòmic militar, és a dir, manteniment de les forces armades i compra d'armament; i en el cas de tenir indústria, com és el cas de Brasil, on hi ha una potent indústria militar (de menor importància a Xile i Argentina), també hauran de dedicar importants recursos públics a impulsar la R+D i les indústries d'armes. La qual cosa pot tenir un efecte pernicios, afavorint l'aparició o enfortiment d'un *complex militar industrial* intern, un poder fàctic o grup de pressió que impulsi un militarisme en el sí de cada un dels països de la regió. Amb la qual cosa es pot haver abandonat el militarisme que va propiciar el *cuartelazo* dels cops militars d'etapes anteriors, per entrar en el militarisme «modern» dels *lobbies* militars.

2.1 L'ineficiència de la despesa militar

Una qüestió generalment menystinguda i que s'accepta de manera generalitzada és que l'augment de recursos destinats a despesa militar és una inversió productiva en termes d'eficiència econòmica. Malauradament aquesta és una visió de consens tant des de l'àmbit polític conservador, com des de l'esquerra. Això està passant avui a Amèrica Llatina. L'arribada al govern de forces socials d'esquerres amb programes per afrontar transformacions socials per combatre la pobresa i les desigualtats ha anat acompanyat d'un fort increment de la despesa militar a Brasil, Equador, Veneçuela i Xile, sense cap consciència de caure en la perversió del militarisme. Afortunadament aquest no ha estat el cas de Paraguai, Uruguai i Bolívia, on no hi ha hagut augments significatius en despesa militar.

La despesa militar entorpeix el creixement de l'economia productiva. Per una banda, genera endeutament públic, el qual comporta inflació perquè impedeix que es generi cap mena d'ingrés en les arques públiques; per l'altra, impedeix que béns de capital es destinin al sector productiu civil, obstaculitzant economies d'escala. Aquestes qüestions són especialment sensibles en els països no industrialitzats i empobrits,

per una qüestió de «costos d'oportunitat» que es perden, ja que una part dels recursos que s'haurien de destinar al desenvolupament humà de la població es dediquen a un servei d'ineficiència social i afavoreixen l'augment de possibles conflictes armats.

3. EL COMERÇ D'ARMES INTERNACIONAL A AMÈRICA LLATINA

En el conjunt mundial les compres d'armes a Amèrica Llatina representen l'11% sobre el total.³ En les darrers cinc anys (2005-2009), aquestes s'incrementaren en un 150% (Taula 2), i els països d'Amèrica del Sud, en el seu conjunt, compraren armes per un import de 7.979 milions de dòlars. Mentrestant, a Amèrica Central les compres són bastant més moderades, només 247 milions de dòlars, que representen un incrementat d'un 5% en els últims cinc anys.

Taula 2. Importacions d'armes a Amèrica Llatina 2005-2009
(en milions de dòlars)

Amèrica del Sud		Amèrica Central	
Argentina	69	Cuba	0
Bolívia	18	Guatemala	0
Brasil	1.014	Haití	1
Colòmbia	549	Hondures	0
Equador	251	Jamaica	43
Paraguai	1	Mèxic	185
Perú	767	Nicaràgua	0
Uruguai	132	Rep. Dominicana	8
Veneçuela	2.206	El Salvador	4
Xile	2.972	Trinitat Tobago	6
Total	7.979	Total	247

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del *SIPRI Yearbook 2010*

3. *SIPRI Yearbook 2010*, p. 285

Els principals exportadors d'armes en la regió foren Estats Units, seguits de la Unió Europea (Taula 1), Rússia i Xina. Examinant els països receptors d'armament es pot constatar que EUA és el principal subministrador d'armament a Argentina, Brasil, Xile, Colòmbia, Mèxic i Perú. És a dir, països que han estat, en el passat recent, o són actualment aliats d'EUA. En canvi Veneçuela, país hostil a la política exterior d'EUA, s'abasteix d'armes principalment provinents de Rússia i en menor quantia de Xina. Malgrat que, tant Xina com la Unió Europea i Rússia, a diferència d'EUA, no tenen prejudicis ideològics i venen armes a tots els països de la regió per igual sense anteposar criteris polítics.

3.1 Les exportacions d'armes de la Unió Europea a Amèrica Llatina

Les exportacions d'armes dels països membres de la UE representen un 34% sobre el total de les exportacions d'armes mundials, un terç del total, i suposen 7.979 milions de dòlars l'any 2007.⁴ Respecte d'Amèrica Llatina, la UE es troba en segon lloc dels venedors d'armes de la regió. Així, en el període de 2003-2008 ha venut per un import de 1.839.559.010 d'euros (Taula 3).

La UE va adoptar un Codi de Conducta⁵ que regula les exportacions d'armes. El Codi de Conducta consta de vuit criteris que determinen la conveniència d'autoritzar o no les exportacions d'armes a països quan hi ha conflictes, violacions de drets humans, un alt risc de desestabilització interna o de militarisme (Taula 15 de l'Annex). El Codi de Conducta va tenir continuïtat en l'adopció d'una Posició Comuna (PC a partir d'ara), una norma que regula el comerç d'armes europees, però que deixa en mans de cadascun dels estats membres l'aplicació de la política comunitària de control de les exportacions d'armament. Això comporta greus problemes a l'hora d'aplicar els criteris del Codi de Conducta.

Per exemple, s'han exportat armes a Colòmbia, país que reuneix tots els requisits del Codi de Conducta de la PC que desaconsellen les vendes d'armes, ja que hi ha un conflicte intern greu amb aspecte de guerra civil que enfronta l'Estat amb els grups armats de les FARC i l'ELN; hi ha greus

4. SIPRI Yearbook 2009, p. 307.

5. Unió Europea, *Código de Conducta de la UE sobre Exportación de Armas*, disponible en: www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/08675r2en8.pdf

Taula 3. Exportacions d'armes de la Unió Europea a Amèrica Llatina (en milers d'euros corrents)

País	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Total
Amèrica del Sud							
Argentina	382,76	2.049,70	1.730,85	5.146,92	1.657,50	2.500,52	13.468,25
Bolívia	53,80			300,49		850,78	1.205,07
Brasil ¹	10.066,54	127.233,68	52.608,70	119.978,52	118.332,73	106.297,98	534.518,15
Colòmbia	11.975,85	3.285,41	3.762,11	2.971,47	19.267,66	32.952,28	74.214,78
Equador ²	2.045,50	23.709,87	35.647,89	6.998,72	8.534,50	18.137,29	95.073,77
Paraguai	5.578,27	132,30	146,00		79,86	63,42	5.999,85
Perú	97,40	3.415,63	26.868,16	14.806,33	11.095,70	2.338,62	58.621,84
Uruguai	133,64	183,67	811,85	158,96	353,93	9.214,47	10.856,52
Veneçuela	16.486,54	3.377,39	23.170,13	16.864,34	18.032,60	42.064,48	119.995,48
Xile ³	8.511,28	15.245,29	200.399,26	322.388,12	168.443,97	42.835,09	757.823,01
Amèrica Central							
Cuba	23,59						23,59
Costa Rica	11,56	51,16		21,18	1.122,84	914,70	2.121,44
Guatemala	360,50	519,60				108,96	989,06
Haití		673,65	38,14		221,61		933,40
Hondures					394,19	646,36	1.040,55
Mèxic	31.437,91	41.451,14	41.501,92	11.828,20	8.558,50	8.866,27	143.643,94
Nicaràgua				16,84	69,52	36,00	122,36
Panamà	471,03				399,31	212,22	1.082,56
República Dominicana	1.264,91	15.580,86		95,04		2,99	16.943,80
El Salvador	497,33	5,15	33,21		156,56	189,45	881,70
Total	89.398,41	236.914,50	386.718,22	501.575,13	356.720,98	268.231,88	1.839.559,12
<p>1. Brasil compra a França 78 milions € en equips electrònics militars i avions de combat (2004), i 15 milions € (2005). A Espanya 79 milions € en avions de combat (2007)</p> <p>2. Equador va rebre d'Espanya avions de combat per 15 milions € el 2005 i 34 milions el 2005</p> <p>3. Xile va comprar a Holanda 145 milions € i a França 17 milions € en vaixells de guerra el 2005. A Holanda, avions per 38 milions € el 2006 i vaixells per 82,5 milions € el 2007</p>							

Font: Elaboració pròpia a partir dels informes anuals 2004 a 2008 de la UE d'exportacions d'armes (*European Union Code of Conduct on Arms Exports*)

violacions dels drets humans de la població per part de les parts enfrontades i de grups paramilitars; hi ha un alt grau de militarització, i hi ha el perill d'una desestabilització regional enfront de Veneçuela i Equador.

Les vendes d'armes a Veneçuela també són desaconsellables per la raó que aquest país està adquirint darrerament molt armament i que comporta, de facto, una militarització social del país. Alhora que Veneçuela s'enfronta a Colòmbia per desavinences polítiques, que ha comportat una escalada de tensions i també una cursa de compres d'armes entre ambdós països.

3.2 El comerç d'armes de l'Estat espanyol a Amèrica Llatina

L'Estat espanyol també té responsabilitats en la militarització actual d'Amèrica Llatina, ja que exporta armes a tots els països de la regió. Espanya ha exportat armes per una quantia de 646,80 milions d'euros en els darrers deu anys (2000-2009). A Brasil (266 milions €), Xile (189 milions €), Colòmbia (93,9 milions €), Equador (56 milions €), Mèxic (44 milions €) i Veneçuela (15 milions €) (Taula 4).

D'aquestes exportacions, són especialment preocupants les vendes a Colòmbia que, com ja s'ha indicat, és el país on es donen tots els criteris del Codi de Conducta per prohibir les vendes d'armes. Espanya a partir de 2005 ha incrementat les seves vendes en un 700%: de 152.000 d'euros, ha augmentat a 16 milions el 2007. També són irresponsables les vendes a Veneçuela, país confrontat a Colòmbia en una escalada militar que pot acabar en conflicte.

Les armes curtes i lleugeres haurien de gaudir d'un tractament especial dins de la Llei de comerç d'armes espanyola, pel fet que les armes curtes són les que utilitzen en els conflictes interns els grups armats, siguin de tipus guerrillers, paramilitars, màfies, narcotraficants o delinqüents comuns. Però la Llei de comerç d'armes espanyola no fa cap distinció entre armes curtes i armes pesades. En canvi si que té un codi aranzelari diferenciat, el qual ens permet saber les quantitats d'armes curtes que s'exporten. Espanya és fabricant d'aquest tipus d'armament d'escassa tecnologia. Veneçuela, Perú i Mèxic són els principals compradors d'armes lleugeres espanyoles (Taula 5), i tots tres països tenen un alt nivell de conflictivitat social interna, per la qual cosa caldria, encara amb més raó, que s'assegurés

Taula 4. Exportacions d'armes d'Espanya a Amèrica Llatina
(en milers d'euros corrents)

Països	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Amèrica del Sud						
Argentina	369,54	775,30	9,23	17,66	10,87	1,80
Bolivia	99,23			53,80		
Brasil	319,53	420,65	1.778,61		30,16	1,03
Colòmbia	361,89	98,40	438,30	11.478,12	961,42	152,00
Equador	10,10	4,47		2.030,71	20.153,88	32.254,71
Paraguai				5.568,28		
Perú			1,99	87,48	14,16	27,24
Uruguai	19,85	8,65	2.108,60			
Veneçuela	247,51	29,91	3.625,08	2.527,03	1.703,80	
Xile	8,00	377,89	3,43	1.301,15	650,32	1.586,26
Total	1.435,65	1.715,27	7.965,24	23.064,24	23.524,60	34.023,04
Amèrica Central						
Costa Rica	50,15	27,80	137,96	2,14	1,77	
Cuba	133,58	3,48	22,78	23,59		
Mèxic			636,60		195,36	48,04
Nicaràgua	46,40	343,21				
Panamà		452,52		166,50		
Rep. Dominicana	186,54	431,85		129,64		0,00
El Salvador	5,74			446,59	5,15	
Trinitat i Tobago						
Total	422,41	1.258,86	797,34	768,46	202,29	48,04

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Subdirecció General de Comerç Exterior de Material de Defensa y de doble Uso

Països	2006	2007	2008	2009	2000-2009
Amèrica del Sud					
Argentina	3,20		1.447,32	25,37	2.660,30
Bolívia	300,00		841,79	718,03	2.012,85
Brasil	74.051,52	79.913,48	63.446,39	46.961,90	266.923,27
Colòmbia		16.022,45	31.137,53	33.311,96	93.962,07
Equador	216,63	54,25	324,28	1.236,08	56.285,11
Paraguai					5.568,28
Perú	145,69	156,70			433,27
Uruguai	15,00		8.439,32	3.569,99	14.161,41
Veneçuela	3.241,05	4.290,13	111,45		15.775,95
Xile	178.592,76	2.308,35	710,72	3.477,96	189.016,83
Total	256.565,85	102.745,36	106.458,81	89.301,28	646.799,34
Amèrica Central					
Costa Rica		1.101,92	823,33	7,99	2.153,05
Cuba				3,50	186,93
Mèxic	5,30	14,00	108,11	43.782,22	44.789,63
Nicaràgua					389,61
Panamà		1,69		3,00	623,71
Rep. Dominicana				66,46	814,49
El Salvador		124,15	124,15		705,78
Trinitat i Tobago	30,00				30,00
Total	35,30	1.241,76	1.055,59	43.863,16	49.693,19

Taula 5. Exportacions d'Espanya d'armes curtes i lleugeres a Amèrica Llatina (en milers d'euros corrents)

Països	2000	2001	2002	2003	2004
Amèrica del Sud					
Argentina	1.730,49	1.405,12	16,61	120,70	237,00
Bolívia	241,62	491,78	189,14	139,20	181,60
Brasil	202,74	231,50	102,71	452,70	212,40
Colòmbia	32,36	78,25	26,95	35,70	49,00
Equador	30,17	4,48	203,18	80,80	58,10
Paraguai	434,34	252,98	279,05	162,50	352,30
Perú	726,46	1.165,81	1.069,83	1.189,20	772,90
Uruguai	156,10	168,45	26,07	47,40	22,60
Veneçuela	2.238,83	2.144,78	1.601,75	1.095,20	939,10
Xile	1.049,06	1.180,11	1.062,58	831,60	372,50
Total	6.842,17	7.123,26	4.577,87	4.155,00	3.197,50
Amèrica Central					
Costa Rica	66,11	40,25	81,44	114,60	103,80
Cuba	313,28	86,81	80,96	42,20	121,20
Guatemala	53,24	142,57	99,14	159,20	171,80
Hondures				46,30	70,90
Jamaica					111,40
Mèxic	36,77	650,58	161,37	934,20	810,30
Nicaràgua			17,39	22,90	45,60
Panamà	3,99		4,96	2,60	3,70
Rep. Dominicana	67,16	192,81	153,75	192,60	185,00
El Salvador	90,07			39,20	47,10
Trinitat i Tobago				7,60	7,10
Total	630,62	1.113,02	599,01	1.561,40	1.677,90

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Centre d'Estudis per la Pau J.M. Delàs

Països	2005	2006	2007	2008	2009	2000-2009
Amèrica del Sud						
Argentina	413,13	280,60	297,28	428,60	954,60	5.884,13
Bolívia	223,43	336,31	421,77	280,00		2.504,85
Brasil	23,61	54,56	268,97	873,90	637,40	3.060,49
Colòmbia	201,49	168,85	1.308,26	165,80	447,70	2.514,36
Equador	59,25	178,22	244,59	12,50	49,00	920,29
Paraguai	405,31	329,23	494,95	289,20	224,20	3.224,06
Perú	999,98	1.553,22	909,72	1.675,70	1.241,40	11.304,22
Uruguai	132,23	149,43	143,19	367,50	437,10	1.650,07
Veneçuela	2.353,21	712,34	707,65	931,90	1.072,90	13.797,66
Xile	435,03	770,21	571,94	805,20	499,00	7.577,23
Total	5.246,67	4.532,97	5.368,32	5.830,30	5.563,30	52.437,36
Amèrica Central						
Costa Rica	24,62	79,59	129,62	40,80	32,90	713,73
Cuba	101,27	97,01	36,81	42,90	39,10	961,54
Guatemala	241,14	344,20	241,23	305,20	181,20	1.938,92
Hondures	67,83	79,58	184,78		155,10	604,49
Jamaica		30,38	55,34		48,20	245,32
Mèxic	1.731,61	1.701,84	2.205,30	1.861,90	1.098,00	11.191,87
Nicaràgua	0,81	46,88	59,35		412,70	605,63
Panamà	3,10	25,54	50,35	71,00	69,00	234,24
Rep. Dominicana	156,87	148,91	45,77	74,90	263,20	1.480,97
El Salvador	24,20			95,00		295,57
Trinitat i Tobago	30,04	41,04	19,21	40,30	35,80	181,09
Total	2.381,49	2.594,97	3.027,76	2.532,00	2.335,20	18.453,37

que solament és l'Estat qui adquireix armes, i impedir que anessin a parar a mans d'empreses privades. Però la falta de transparència informativa de la Llei que regula el comerç d'armes a Espanya ho impedeix i no se sap el destí final de les armes curtes.

El Govern espanyol va aprovar la Posició Comuna, seguida posteriorment de la primera Llei sobre comerç d'armes (Llei 53/2007, de 28 de desembre de 2007), on s'especifica que els criteris del Codi de Conducta seran de compliment obligat per a Espanya.

Però malgrat l'adopció de la Llei, aquesta continua sent ineficient per impedir exportacions d'armes contràries als criteris del Codi de Conducta. Això és degut a qüestions similars que afecten la PC de la UE. La primera, que el govern es reserva el dret a continuar exportant armes obeint a criteris «d'interessos econòmics, socials, comercials i industrials». És a dir, la nova Llei diu que per sobre dels criteris ètics de la UE estan els «interessos» econòmics i comercials espanyols.

La segona no és menys important. La Llei consagra el «secret d'estat» de no fer públiques les actes de les exportacions d'armes. Aquí el govern es refugia en la Llei de secrets oficials per no informar de quin tipus d'arma s'exporta, només indica la categoria del producte, i solament es menciona el país de destí, però no diu si és l'Estat o un particular, amb la qual cosa les armes podrien anar a parar a mans d'empreses de seguretat privades. I finalment tampoc es diu el nom del fabricant exportador i no se sap quines són les empreses que fan negocis amb les armes.

La classificació com a secret d'estat d'aquestes exportacions és una decisió immoral i il·legal. Immoral perquè implica fer negoci amb el sofriment i dolor de les poblacions que sofreixen violència armada, a més de fer prevaler els interessos privats de les indústries d'armes per sobre del valor de la transparència. Transparència que facilitaria un control més efectiu de les polítiques governamentals en aquesta matèria, i seria una mesura que contribuiria a reduir l'escalada d'armaments en el món i en particular a Amèrica Llatina. I il·legal perquè la Llei de secrets oficials únicament permet classificar la informació quan el coneixement públic de la mateixa informació pugui posar en risc la seguretat i defensa de l'Estat. Aquesta política només afavoreix els interessos exportadors de les indústries d'armes espanyoles, i també preserva els interessos dels estats receptors que no volen que se sàpiga quina classe d'armes reben.

4. INDICADORS DE MILITARITZACIÓ DELS PAÏSOS D'AMÈRICA LLATINA

Entre els molts i diferents indicadors que es poden analitzar dels països del món (PIB, IDH, GINI...), en aquest estudi hem escollit aquells que ens semblen que poden complementar els índexs de militarització, i aquells altres que ens donen una visió de la violència física i la inseguretat interna que pateixen les persones. Hem optat pels següents:

- Índex d'Estats Fallits,⁶ que mesura la capacitat dels governs en donar seguretat interior i exterior als seus ciutadans.
- Índex de Pau Global,⁷ que mesura la pau utilitzant indicadors de militarisme barrejats amb indicadors de desenvolupament.
- Índex de Percepció de Corrupció,⁸ que mesura la corrupció interna dels estats, tant de les empreses privades com de les institucions públiques.
- Índex dels Drets Humans,⁹ que mesura les violacions dels drets humans a l'interior dels països.
- Índex de Conflictes Armats,¹⁰ que indica els conflictes armats existents, duració i morts.
- Desplaçats Interns,¹¹ que mesura en funció dels conflictes existents els desplaçaments interns de la població.
- Nivell d'Impunitat,¹² que mesura el nivell d'impunitat amb què actuen delinqüents, bandes i màfies de delinqüència organitzada. (Taula 6).

6. Failed State Index, Foreign Policy and The Fundation for Peace.

7. Global Peace Index, Institute for Economics and Peace.

8. Corruption Perception Index (CPI) 2009, Transparency International.

9. Informe Alerta 2010 sobre conflictes, drets humans i construcció de pau, Escola de Cultura de Pau.

10. Uppsala Conflict Data, Uppsala Universitet (One-sided violence, Armed conflict, Non-state conflict).

11. Internal Displacement Monitoring Centre.

12. Informe Alerta 2010 sobre conflictes, drets humans i construcció de pau, Escola de Cultura de Pau.

Taula 6. Indicadors diversos de països d'Amèrica Llatina

Amèrica del Sud							
Països	Índex Estats Fallits Rànquing /177 ¹	Índex Global de Pau Rànquing /149 ²	Índex Percepció de Corrupció ³	Índex DDHH/ 192 (INDH) ⁴	Conflictes Armats 2000-2010 ⁵	Desplaçats Interns ⁶	Nivell d'Impunitat ⁷
Argentina	148	71	2,9	123			
Bolivia	48	81	2,7	78			Si + ⁸
Brasil	119	83	3,7	63			Si +
Colòmbia	46	138	3,7	26	1960-2010 ⁹	3,3 a 4,9 milions	Si +
Equador	69	101	2,2	61	2003 ¹⁰		
Paraguai	106	77	2,1	110			
Perú	92	89	3,7	96		150.000 ¹¹	
Uruguai	154	24	6,7	169			
Veneçuela	83	122	1,9	77			Si +
Xile	155	28	6,7	142			
Amèrica Central							
Costa Rica	138	26	5,3	188			
Cuba	77	72	4,4	93			
Guatemala	73	112	3,4	40		Indeterminats	Si +
Hondures	76	125	2,5	82			Si +
Haití	11	124	1,8	45			Si +
Mèxic	96	107	3,3	31	2002-2010 ¹²	5.000-8.000 ¹³	Si +
Nicaràgua	66	64	2,5	150			
Panamà	130	61	3,4	180			Si
R.Dominic.	93	93	3	115			
El Salvador	76	103	3,4	102			Si +
Trinidad i Tobago	124	94	3,6	129			

1. Failed State Index 2010, Foreign Policy and The Fund for Peace. 1 màxima, 177 mínima
2. Global Peace Index 2010, Institute for Economics and Peace. 1 mínima, 149 màxima
3. Corruption Perception Index (CPI) 2009, Transparency International. 0 màxima, 10 mínima
4. Informe Alerta 2010 sobre conflictes, drets humans i construcció de pau, Escola de Cultura de Pau. 1 mínima, 192 màxima
5. Uppsala Conflict Data, Uppsala Universitet (One-sided violence, Armed conflict, Non-state conflict)
6. Internal Displacement Monitoring Centre
7. Informe Alerta 2010 sobre conflictes, drets humans i construcció de pau, Escola de Cultura de Pau
8. (Si +)=Sistemàtica
9. Colòmbia: hi ha un conflicte armat, de violència estatal i violència grup armat no estatal (vegeu apartat Colòmbia)
10. Conflicte entre grups indígenes Huaorani–Tagaeri degut a la fragmentació (almenys 26 morts)
11. Conflicte entre l'Estat i els grups insurgents de Sendero Luminoso i Tupac Amaru 1980-2000 (va causar 1 milió de desplaçats; avui encara 150.000) IDMC
12. Conflictes entre màfies del narcotràfic (Juarez cartel–Sinaloa cartel, Sinaloa cartel–Gulf cartel, Tijuana cartel–Tijuana cartel–El Teo)
13. Encara es registren desplaçats en l'estat de Xiapas pel conflicte entre EZLN i Estat dels anys 1990

Font: Elaboració pròpia

Ahora, per mesurar el grau de militarització, hem optat per indicadors ja utilitzats per molts altres centres:

- la despesa militar (Taula 1);
- el comerç d'armes (Taula 2);
- el nombre de forces armades estatals per habitant, i també les no estatals (Taula 16 de l'Annex).

31

De tots aquests indicadors hem fem una valoració esquemàtica per a cadascun dels països d'Amèrica Llatina que mereixen algun comentari especial, malgrat que les taules dels indicadors, per si mateixes, són suficientment explícites.

Bolívia

L'arribada al govern d'Evo Morales ha estat una de les grans esperances de canvi polític i social de tota Amèrica Llatina. Morales, un indígena dirigent d'un important moviment social indigenista, va ser determinant en la caiguda del govern corrupte de Sánchez de Lozada el 2003. Govern que havia permès la privatització i venda del gas bolivià a empreses transnacionals estrangeres, entre d'altres l'espanyola REPSOL.

Bolívia no té signes de militarització importants. Malgrat això, ha incrementat la despesa militar un 28,8% en els darrers cinc anys (Taula 1), però en canvi, respecte del PIB, la seva despesa militar s'ha reduït, baixant del

1,9% el 2000 al 1,5% el 2008. Les compres d'armes no són significatives, ha comprat material militar divers a Rússia i avions militars a Espanya i Xina.

Taula 7. Principals compres d'armes de Bolívia

Compres d'armes	En milions \$	País venedor
3 avions transport C-212	?	Espanya
6 avions de combat K-8	57,80	Xina
Material militar (en negociació)	150,00	Rússia

Font: Elaboració pròpia

Respecte a les seves forces armades, té un alta proporció de militars, un 4,7 per mil, respecte al total de població (Taula 16 de l'Annex), pel fet que Bolívia té un nombrós exèrcit, però en canvi no el té ben equipat d'armament, cosa que vol dir que el pressupost militar es dedica en la seva major part a pagar personal.

Sí que en canvi són preocupants els diversos indicadors de la Taula 6. En l'índex d'estats fallits ocupa el lloc 48; en corrupció té un índex de 2,7; en l'índex global de pau, el lloc 81 sobre 149 països, i a més hi ha impunitat interna. És a dir, no gaudeix de massa bons indicadors com per dedicar recursos a la despesa militar que hauria de dedicar a desenvolupament i seguretat humana interna.

32

Brasil

Brasil és la gran potencia regional. La seva despesa militar és de 23.302 milions \$ i representa el 47% de tota la despesa d'Amèrica del Sud. El seu pressupost militar l'any 2009 era un 38% superior al de 2000 (Taula 1), i una bona part, 4.600 milions \$ de la despesa de 2009, els ha destinat a adquirir nous armaments. Segons el Pla Estratègic de Defensa, una de les reformes estel·lars del segon mandat de Lula da Silva preveia elevar el pressupost de defensa de l'1,5 al 2,5% del PIB.

Brasil té dues centrals nuclears i en vol construir una tercera per enriquir urani i proveir les seves pròpies centrals nuclears. Alhora arribava a un acord nuclear amb França per adquirir un primer submarí militar de propulsió nuclear. Un submarí que es va dir que estaria destinat a reforçar

la defensa militar de les seves reserves naturals a l'Amazònia i el petroli descobert enfront de les costes brasileres. És cert que la Constitució brasilera prohibeix la possessió d'armes nuclears, però malgrat que no es digui, ens trobem en una situació similar a la d'Iran. Així, Brasil entra a formar part del selecte grup dels països amb capacitat d'enriquir urani i, si ho desitja, de fabricar la bomba atòmica.

Brasil ha dedicat a l'adquisició d'armes 1,01 bilions de dòlars en els darrers cinc anys (2005-2009). De les compres d'armes destaquen les fetes a França i se situen per sobre dels 12.500 milions \$, i consisteixen en l'adquisició, a més del submarí nuclear, de 4 submarins Scorpene, 35 avions de combat Rafale i 50 helicòpters EC-725. A Espanya ha adquirit 12 avions C-295; diversos tipus d'helicòpters a EUA, i 2.044 blindats a Itàlia per 3.370 milions \$.

Taula 8. Principals compres d'armes de Brasil

Compres d'armes	En milions \$	País venedor
35 avions de combat Rafale 50 helicòpters EC-725	12.000,00	França
1 submarí nuclear i 4 submarins Scorpene	8.600,00	
12 avions C-295	238,00	Espanya
14 avions UAV	350,00	?
Missils MSS-1.2	26,10	?
250 blindats Leopard	?	Alemanya
2044 blindats Iveco	3.370,00	Itàlia
12 helicòpters MI-35	150,00	Rússia
9 avions P-2ª Orion (modernització)	10,00	?
30 Torpedos Mk48	58,00	Estats Units
30 motors per blindats C-9	?	
34 helicòpters AS-365 (modernització)	217,50	
10 helicòpters Blackhawk	133,00	
8 helicòpters Seahawk	359,00	
5 canons navals L70 40mm	29,40	

Font: Elaboració pròpia

Per altra banda Brasil és un important fabricant d'armes, especialment lleugeres, no ha signat el protocol que prohibeix les bombes de dispersió i les fabrica. De les seves indústries d'armes sobresurt l'aeronàutica Embraer, que subministra els avions de combat Super Tucano. En els últims cinc anys Embraer ha venut 137 unitats Super Tucano a 15 països per un import de 650 milions \$, entre els quals es troben la majoria dels països d'Amèrica Llatina.

Brasil té uns indicadors de militarització contradictoris, mentre compra moltes armes, té unes forces armades limitades, amb un 1,4 per mil habitants, el més baix d'Amèrica del Sud (Taula 16 de l'Annex). L'índex d'estat fallit també el té molt baix, el número 48, que es deriva de la falta de seguretat interna que ofereix el govern en els barris (*favelas*) més empo-brits (Taula 6).

Colòmbia

Colòmbia ja ha estat comentada en l'apartat de la presència d'EUA a Amèrica Llatina. Aquí només cal afegir que és el país d'Amèrica Llatina que té els indicadors de militarització més alts, en despesa militar un 3,7% del

Taula 9. Principals compres d'armes de Colòmbia

Compres d'armes	En milions \$	País venedor
Material militar divers	100,00	Estats Units
39 blindats Mi-17 Textron	45,60	
12 helicòpters Bell 212	?	
15 helicòpters Blackhawk	225,00	
25 avions Super Tucano	234,50	Brasil
Avions UAV no tripulats	25,00	?
5 helicòpters Mi-17	24,00	Rússia
Modernització fragates	100,00	França
4 avions C-295 i 1 C-235	?	Espanya
13 avions de combat Kafir	?	Israel

Font: Elaboració pròpia

PIB; en soldats, un 6,5 per mil habitants; importants compres d'armes, 549 milions \$ entre 2005-2009; manté un greu conflicte armat intern amb grups guerrillers (3.500); a més, actuen grups de paramilitars governamentals, aproximadament uns 30.000, que provoquen molta inseguretat interna; té un alt índex de violacions dels drets humans i molts morts, com ho demostren entre 3,3 i 4,9 milions de desplaçats, el segon país del planeta darrere de Sudan. En l'índex global de pau ocupa el lloc 138 sobre 149 països, i el lloc 26 en drets humans, el més baix de tota Amèrica Llatina.

A més, a Colòmbia hi ha entre 8.000 i 11.000 nens soldats que participen en el conflicte. Hi ha una violència sexual habitual i sistemàtica contra les dones, i és un dels territoris del món amb més presència de mines anti-persona. És a dir, uns indicadors molt deficients que s'haurien d'intentar invertir per poder donar més seguretat a les persones (Taula 6).

Equador

És un dels països més empobrits d'Amèrica del Sud, també ha incrementat fortament la seva despesa militar, un 289% en els últims deu anys, i avui dedica un 2,8% del seu PIB a qüestions militars. La compra d'armes

Taula 10. Principals compres d'armes d'Equador

Compres d'armes	En milions \$	País venedor
1 avió CN-235 (any 2005)	24,00	Espanya
2 avions CN-212 i 1 CN-235 (any 2004)	60,00	
2 helicòpters MI-17	22,00	Rússia
6 avions UAV no tripulats	46,00	Israel
30 blindats Leopard (segona mà)	15,00	Xile
24 avions de combat Super Tucano (negociació)	240,00	Brasil
7 helicòpters Dhruv	?	Índia
4 ràdars YLC2 y YLC18	120,00	Xina
4 avions transport militar M60	50,00	
9 caçabombarders Cheetah i helicòpters de combat	80,00	Sud-àfrica

Font: Elaboració pròpia

més important en curs l'ha fet a Brasil, amb qui negocia adquirir entre 18 i 24 avions de combat Super Tucano per un valor que pot arribar als 240 milions \$.

Un dels passos positius que s'han donat per establir confiança amb Perú, un país amb qui manté rivalitats històriques des de la Guerra del Còndor (1995), és l'establiment d'un Grup de Treball Bilateral, amb la intenció de mesurar les despeses militars d'ambdós països i establir mesures de confiança mútua. El mateix president Rafael Correa ha manifestat la intenció de reduir la despesa militar del país per començar una «guerra» contra la pobresa, principal font d'injustícies del país.¹³

Equador no té bons indicadors, dedica el 2,8% del PIB a despesa militar, compra armes, i té unes forces armades sobredimensionades, un 3,9 per mil habitants; i uns índexs poc reeixits, ocupa el lloc 101 del rànquing de pau global; un 3,7 de corrupció, i un lloc baix, el 61, en el rànquing de drets humans.

Hondures

36

Hondures no té bons índexs de seguretat interna: ocupa el lloc 125 en l'índex de pau global; té impunitat interna amb un sistema judicial dèbil que no dona prou seguretat a la població i uns drets humans no massa protegits (Taula 6). En canvi, no és un país militaritzat, té una escassa despesa militar un 0,8% del PIB, no compra armes i té unes reduïdes forces armades (Taula 16 de l'Annex). Però de sobta, el juny de 2009, el president Manuel Zelaya elegit democràticament és derrocat per un cop d'estat dirigit per militars.

Es va parlar que darrera del cop d'estat estava la mà d'Estats Units, donat que en el passat, EUA havia donat recolzament a diversos cops d'estat militars en Hondures. Durant els anys del govern sandinista a Nicaragua, EUA donà suport militar a les guerrilles de la «contra» que volien derrocar el sandinisme des d'Hondures. En els darrers anys Hondures havia entrat en una fase d'aprofundiment democràtic que van culminar amb l'arribada al poder del lliberal Manuel Zelaya. Qui, durant el seu mandat, va fer un gir en la seva política dirigint-la a reduir les desigualtats de la població, posant l'accent en polítiques de major protecció social.

13. Infodefensa.

Cert és que la Casa Blanca va condemnar aquest cop d'estat i va demanar la restauració de Zelaya a la presidència. Però també és cert, que difícilment es pot donar un cop d'estat a Centre Amèrica sense el co-neixement de les agències d'intel·ligència d'EUA. Com també cal tenir present, que després d'unes controvertides eleccions en les que no es va permetre presentar-se al president Zelaya derrocat, EUA reconegué al nou president Porfirio Lobo, mentre la major part de governs d'Amèrica Llatina i el Carib no ho feien.

EUA disposa d'una petita instal·lació militar a Hondures, una base aèria que utilitza per que els seus avions facin escala. És des d'aquest aeroport de on va sortir l'avió que va enviar a l'exili a l'expresident Manuel Zelaya després del cop d'estat.

Mèxic

Mèxic, malgrat que és el país més gran i amb més habitants d'Amèrica Central, té un baix nivell de despesa militar, un 0,5% de PIB; en canvi té un exèrcit nombrós, de 268.000 homes, que representà un 2,4 per mil habitants, però sense grans despeses en compres d'armaments, 185 milions de dòlars en el període 2005-2009. És per aquests motius que té un bon índex global, ocupa el lloc 107 en el rànquing. No passa el mateix

Taula 11. Principals compres d'armes de Mèxic

Compres d'armes	En milions \$	País venedor
7 avions de transport C-295	110	Espanya
Radars aeris	26	Estats Units
5 helicòpters Bell 412	51	
6 helicòpters Tigre		França
6 helicòpters Cougar EC725		
4 helicòpters S-65 Yasur	26	Israel
2 avions no tripulats UAV	25	Xina
13 canons M56 de 105 mm	60	

Font: Elaboració pròpia

en l'índex de corrupció (la coneguda mordida) que el té força alt, un 3,3; alhora que hi ha impunitat en el país, derivada de la inseguretat de les bandes organitzades en el narcotràfic.

Perú

Perú és un consumidor d'armes de tipus mitjà, 767 milions els anys 2005-2009. En canvi sí que té unes nombroses forces armades (114.000), que fan que tingui un elevat índex, 3,8 soldats per mil habitants. Respecte als indicadors de seguretat de les persones són irregulars, ja que encara té un grup armat intern, *Sendero Luminoso*, format per uns 500 guerrillers, delinqüència interna, poc respecte pels drets humans i un nivell alt de corrupció (Taula 6).

Taula 12. Principals compres d'armes de Perú

Compres d'armes	En milions \$	País venedor
Missils antitanc	25,00	Rússia
5 helicòpters MI-17 i 2 MI-35	100,00	
6 helicòpters Sea King	6,00	Estats Units
2 vaixells aterratge (modernitzar)	82,00	
2 avions Fokker F-60		Holanda
Missils Spike	48,00	Israel
25 míssils portatils	14,00	Xina

Font: Elaboració pròpia

La neutralitat esgrimida per l'anterior govern de Pastrana ara s'ha trencat amb l'arribada d'un nou president més conservador, Alan García, que ha establert relacions militars amb EUA. Una de les primeres mesures adoptades pel nou govern ha estat obrir el port de Callao als vaixells de la IV Flota d'EUA.

Veneçuela

El pressupost militar de Veneçuela ha augmentat un 27% en deu anys (2000-2009), passant de 2.563 milions \$ a 3.254 milions \$. La major part

Taula 13. Principals compres d'armes de Veneçuela

Compres d'armes	En milions \$	País venedor
8 patrulleres i 4 corbetes	1.600,00	Espanya
10 avions C-235 i C-295		
Avions Mirage 2000 (modernització)	140,00	França
40 míssils terra-aire	20,00	Israel
53 helicòpters M-17, M-28 i M-35 24 avions de combat Sukhoi SU-30 100.000 fusells AK-103 i una planta per fabricar fusells Kalashnikov Una planta per fabricar sistemes portàtils de defensa antiaèria Igla-S Diversos tipus de míssils, 20 míssils Tor-I 12 avions de transport IL76 i IL78 92 blindats BMP-3 i T-72	5.000,00	Rússia
18 avions K-8W	360,00	Xina
9 radars JYL	150,00	

Font: Elaboració pròpia

d'aquests recursos han estat destinats a compres militars que el situen en el segon lloc del rànquing d'Amèrica de compradors d'armes.

Rússia és el principal subministrador d'armes de Veneçuela i li ha de subministrar 50 helicòpters M-17, M-26 i M-35; 24 avions de combat Sukhoi SU-30, i 100.000 fusells Kalashnikov i una planta per fabricar aquests fusells; també sistemes portàtils de defensa antiaèria. Armes valorades entre 4.400 i 5.000 milions \$. L'Estat espanyol també és un important venedor d'armes a aquest país, va signar un contracte per un import de 1.300 milions d'euros per al subministrament de 10 avions C-295 i 2 C-235 de vigilància marítima, més 4 patrulleres costaneres i 4 corbetes militars.

La militarització de la societat de Veneçuela és notòria. El seu president Hugo Chávez ho defensa sota l'excusa del perill que representa «l'imperialisme» d'EUA i les possibles agressions que es facin des de Colòmbia. Un dels passos més evidents ha estat la creació d'una «milícia» (un cos

paramilitar) de 35.000 membres civils amb la missió de defensar la sobirania del país i la revolució bolivariana. Aquesta situació ha estat denunciada per organitzacions de drets humans independents i no sospitoses d'estar al servei de «l'imperialisme» ianqui, como ara Provea, que assegura que aquest desviament de recursos a l'àmbit militar està afectant els sectors més vulnerables del país, i especialment el pla d'habitatges no complert pel govern.

Xile

Segons el SIPRI, l'any 2008 Xile va ser el primer importador d'armes d'Amèrica Llatina. Té les forces armades més ben equipades amb mate-

Taula 14. Principals compres d'armes de Xile

COMPRES D'ARMES	EN MILIONS \$	PAÍS VENEDOR
4 patrullers costaneres i 4 corbetes	1.100,00	Espanya
10 avions C-295 i 2 C-235	400,00	
2 submarins Scorpene	120	França/Espanya
10 helicòpters AS535 Super Puma i 4 helicòpters AS 35	25	França
136 blindats Leopard II	125	Alemanya
28 caçabombarders F-16	660	Estats Units
4 helicòpters Bell 412	125	
20 míssils antivaixell Arpon	50	
3 helicòpters AS-365 Panther	10	
13 míssils AIM-120C7 AMRAAM	?	
1 vaixell de subministrament (segona mà)	50	
12 avions de combat Super Tucano	120	Brasil
Míssils Python-4	?	Israel
18 caçabombarders F-16 (segona mà)	270	Holanda
8 helicòpters Cougar	80	França
25 caçabombarders Mirage (segona mà)	110	Bèlgica

Font: Elaboració pròpia

rial modern d'Amèrica Llatina, tant, que Xile ha estat el primer país que ha estat reconegut per l'OTAN de tenir uns estàndards militars homologables a la mateixa OTAN. Aquests fets condicionen que Xile tingui una despesa militar molt elevada, 3,5% del PIB, un índex de creixement del 48% en els darrers deu anys, i dedica bona part del seu pressupost a la compra d'armes, que en els darrers cinc anys han estat importants, 2.972 milions de dòlars entre 2005 i 2009.

Els ministres de Defensa de Xile i Perú mantenen des de fa sis anys converses per tal d'homologar la seva despesa militar i establir mesures de confiança entre ambdós països que trenquin amb les rivalitats del passat que els va portar a enfrontaments (Guerra del Pacífic de 1883). Aquestes converses tenen la finalitat d'impedir una cursa d'armaments entre ells. Així, han acordat mesures de transparència en inversions en armaments i no incrementar excessivament les despeses militars.

Una altra bona notícia va ser l'anunci del ministre d'affers exteriors del país, Alfredo Moreno, quan va invitar Perú a sumar-se a la iniciativa de ratificar el acord d'Oslo de 2008 sobre la prohibició de les bombes de dispersió. Aquesta qüestió és objecte d'estudi per part de la OEA (Organització d'Estats Americans), per tal de ser implantada no solament pels dos països sinó per tota Amèrica Llatina.

5. PERILLS I AMENACES PER LA PAU

El conflicte més important que podria desestabilitzar la regió prové de Colòmbia, per la rivalitat, ja descrita, amb Veneçuela, i en menor grau amb Equador. Però, sobretot, per la presència d'EUA mitjançant les bases militars, ja esmentades, i especialment la de Palanquero. Segons va desvetllar un document oficial del Departament de la Força Aèria del Departament de Defensa d'EUA, «garanteix portar a terme operacions d'espectre complet per tota Amèrica del Sud». ¹⁴ La qual cosa reafirma les sospites llançades pels governs de Veneçuela i Equador sobre un acord que consideraven una agressió per a les seves sobirania, i que venia a incrementar les diverses tensions existents entre Colòmbia i Equador/Veneçuela, ja que l'exèrcit colombià havia bombardejat bases guerrilleres de les FARC en territori d'Equador (març 2008), i el president

14. http://www.centrodealerta.org/documentos_desclasificados/original_in_english_air_for.pdf

de Colòmbia d'aleshores, Álvaro Uribe, havia acusat el govern d'Hugo Chávez de facilitar ajuda i armament a les guerrilles que operen dins de Colòmbia.

Hi ha acords bilaterals d'EUA signats amb Perú, on Robert Gates, secretari de defensa de Washington, acaba de signar el mes d'abril de 2010 un protocol amb el govern d'Alan Garcia que permet a la IV Flota nord-americana entrar en els ports peruans.

I aquí resideix el principal perill d'ambdós acords, que tot es redueixi a un increment de la militarització de la regió, més armes, major presència i llibertat de moviments per a les forces armades d'EUA a Colòmbia i Perú. La qual cosa només pot ser vista pels països veïns com una intrusió en els assumptes regionals i una provocació, ja que des de les bases colombianes i els ports peruans el Pentàgon no només sotmetrà a vigilància al narcotràfic i un suposat terrorisme, sinó també tota la regió, convertint-se en una amenaça per a la seguretat de Veneçuela, Equador i Bolívia, els països més hostils a la política exterior d'EUA.

La pau no solament s'assoleix allunyant la possibilitat d'un esclat de conflictes armats, sinó també reduint les violències estructurals i culturals. Aquestes violències tenen en tota Amèrica Llatina un fort arrelament i condemnen la majoria de les poblacions del continent a la pobresa. Així, les principals amenaces que pateixen els països de la regió llatino-americana resideixen en la falta de seguretat humana interna, producte del retard en el desenvolupament humà del continent, amb índexs molt baixos d'escolarització i sanitat, que barrejats amb els índexs descrits de corrupció, violències internes, escassa protecció dels drets humans, col·loquen el continent en una situació d'inseguretat permanent. Sí a aquests dèficits hi afegim els costos d'un militarisme intern que creix en els últims anys de manera vertiginosa, aleshores Amèrica Llatina viu una situació social molt complicada.

Per fer front a les desigualtats a Amèrica Llatina es necessiten molts recursos. Dedicar una part important dels recursos a la despesa militar és malbaratar-los i fomentar un militarisme que va en detriment del necessari desenvolupament humà, alhora que pot generar rivalitats i fomentar conflictes entre països. En canvi, la reducció dels pressupostos militars, la disminució de les compres d'armes i de les forces armades ajudaria a alleugerir les tensions i a establir mesures de confiança entre els països

de la regió. Compartir la seguretat és molt més barat que armar-se fins a les dents; és allunyar el perill de conflictes; és alliberar recursos per al desenvolupament humà de la població, i és ajudar a la reducció de les desigualtats per aconseguir una societat més equitativa.

Taula 15. Codi de Conducta de la Unió Europea sobre Comerç d'Armes

Criteri 1	Respecte als compromisos internacionals dels estats membres de la Unió Europea.
Criteri 2	Respecte dels drets humans en el país de destí final.
Criteri 3	Situació interna del país de destí final, en termes d'existència de tensions o conflictes armats.
Criteri 4	Preservació de la pau, la seguretat i l'estabilitat regionals.
Criteri 5	Seguretat nacional dels estats membres i dels territoris les relacions exteriors dels quals són responsabilitat d'un Estat membre, així com dels països amics i aliats.
Criteri 6	Comportament del país comprador davant la comunitat internacional.
Criteri 7	Existència del risc que l'armament es desvii dins del país comprador o es reexporti en condicions no desitjades.
Criteri 8	Compatibilitat de les exportacions d'armes amb la capacitat econòmica i tècnica del país receptor.

Font: Elaboració pròpia

Taula 16. Nombre de Forces Armades actives Estatals i No estatals d'Amèrica Llatina 2009

Sud Amèrica					
País	Núm. Forces Armades Total en milers	Núm. Forces Armades per càpita en milers	Núm. Paramilitars ¹ estatals (milers)	Núm. Paramilitars ² no estatals (milers)	Núm. Grups armats ³ (milers)
Argentina	73	1,7	31		
Bolivia	46	4,7	37		
Brasil	328	1,4	395		
Colòmbia	285	6,5	144	3,5	11
Equador	58	3,9	0		
Paraguai	11	1,5	14		
Perú	114	3,8	77		0,5
Uruguai	25	7	1		
Veneçuela	115	4,2	0		
Xile	61	3,4	41		
Centre Amèrica					
Costa Rica	0	0	10		
Cuba	49	4,2	26		
Guatemala	15	1,1	18		
Hondures	12	1,5	8		
Haití	na	Na	0		
Mèxic	268	2,4	36		4
Nicaragua	12	2	0		
Panamà	0	0	12		
República Dominicana	49	5,1	15		
El Salvador	16	2,1	17		
Trinidad i Tobago	4	3,3	0		
<p>1. Paramilitars estatals: forces armades que tenen una doble funció a vegades civils i altres militars</p> <p>2. Paramilitars no estatals: forces armades que actuen al marge de l'Estat, però que en ocasions actuen amb complicitat de l'Estat</p> <p>3. Grups armats que actuen contra l'Estat</p>					

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del *The Military Balance 2010*

- 1 Deute extern, ¿deute etern?**
Arcadi Oliveres Boadella
Maig 1998 · Febrer 1999 (2a. ed.)
- 2 Sempre s'han de pagar els deutes?**
Els cristians i el deute extern
Setembre 1998 · Abril 1999 (2a. ed.)
- 3 El comerç d'armes a la regió dels Grans Llacs**
Verònica Puigjaner · Novembre 1998
- 4 L'atur: debats i propostes. Idees per acabar amb la societat salarial**
Andrés Ros Pueyo · Desembre 1998
- 5 Biotecnologia, biodiversitat i aliments transgènics**
Lluís M. J. de Cisneros Pañella · Maig 1999
- 6 Preguntes i respostes entorn del deute extern**
Anna M. Garriga · Juliol 1999
- 7 Vigilància ciutadana: la guerra electrònica. El control social a través de les noves tecnologies**
Viviane Alice Denoyers · Desembre 1999
- 8 Gandhi i la no-violència**
Antoni Soler · Juny 2000
- 9 El món amenaçador de les armes lleugeres**
Arnau Gómez Ferrer i Susanna Soler Vivancos · Novembre 2000
- 10 Sorolls**
Lluís J. de Cisneros · Gener 2001
- 11 Repensar el socialismo**
Luis de Sebastián · Març 2001
- 12 Pla Colòmbia: un pla de guerra**
Dana Kathryn Mason · Juny 2001
- 13 El futur del cristianisme**
Ramon M. Nogués · Juliol 2001
- 14 Inversions espanyoles a Amèrica Llatina**
Sandra Carreras, Núria Giménez, Ingrid Olives, Patrícia Rodríguez i Vanesa Valiño
Gener 2002
- 15 Dones, conflictes i construcció de la pau**
Èlia Susanna · Febrer 2002
- 16 La presó a Catalunya. Un diagnòstic de la situació actual**
Comissió de presons de Justícia i Pau
Novembre 2002
- 17 Contra la globalització parcial**
Joan Gómez i Segalà · Octubre 2003
- 18 Fòrums, moviments socials i participació**
Pere Ortega · Gener 2004
- 19 Per una defensa europea no armada**
Tomàs Gisbert i Pere Ortega (Centre Delàs) · Maig 2004
- 20 La pobresa a Catalunya avui**
Comissió de Quart Món de Justícia i Pau
Gener 2005
- 21 Les guerres de la tele**
Alejandro Pozo · Gener 2005
- 22 Moviments de construcció de paus des de les dones colombianes**
Sandra Lilià i Alicia Barbero · Febrer 2005
- 23 Guerra en el nou context de globalització**
Tica Font · Abril 2005
- 24 Per un consum responsable**
Comissió d'Economia Solidària de Justícia i Pau · Maig 2005
- 25 Esclavitud contemporània a casa nostra: el tràfic de persones**
Sabina Puig i Xavier Seuba · Novembre 2005
- 26 Moviments socials: una alternativa democràtica al conflicte colombià**
Héctor Mondragón · Gener 2006
- 27 Dones agents de pau, una experiència a l'Orient Mitjà (El conflicte araboisraelià des d'una perspectiva de gènere)**
Comissió de Dona de Justícia i Pau
Gener 2006
- 28 El model alimentari actual**
Ignasi Dies i Moratilla
Juny 2006
- 29 Accés als medicaments en els països pobres**
Xavier Vallès · Juny 2006
- 30 La Política Agrària Comuna de la UE i les relacions comercials internacionals**
Raquel Córcoles González · Setembre 2006
- 31 Les migracions: llibertat individual, desafiament col·lectiu**
Eduard Ibáñez · Octubre 2006
- 32 La nova economia de la globalització. Noves formes d'apropiació i d'espoliació**
Maria Josep Olivé · Desembre 2006
- 33 La qüestió kurda, passat i present**
Coordinador: Jordi Tejel · Maig 2007

34 Indústria d'armes a Catalunya.

Dels trabucs a l'aeronàutica

Pere Ortega · Setembre 2007

35 Les malalties negligides de l'Àfrica negra

Xavier Vallès · Desembre 2007

36 El Fòrum Social Mundial.

Nous camins per canviar el món

Jordi Calvo Rufanges · Gener 2008

37 Burundi:

Entre la guerra i la pau

Miguel Àngel Prieto Vaz · Juny 2008

38 Respostes dels moviments socials a les empreses transnacionals.

Campanyes catalanes de denúncia

de les activitats no ètiques i de les

violacions dels drets humans d'empreses transnacionals.

Eulàlia Reguant · Desembre de 2008

39 Militarisme a Amèrica Llatina

Pere Ortega i Juan Sebastián Gómez

Desembre 2010

Amb el suport de:

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament